

Seleucia

Sayı X - 2020

Olba Kazısı Serisi

Seleucia X

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Deniz Kaplan
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Figen Çevirici Coşkun
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Muammer Ulutürk
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yeğin
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: 10

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarımı

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67
Sertifika no: 20193
www.bilginkultursanat.com
e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Parkur Form Ofset Matbaacılık
Merkez San. Sit. 1341. Cad. No: 45
İvedik OSB, Yenimahalle - Ankara
Sertifika No: 42235

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı 10 | Mayıs 2020

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis

Fikret K. Yegül
9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzüzan Caman
35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in The Light of Two Examples from The Museum of Silifke

Emel Erten
57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde

Lale Yılmaz - Halil Sözlü
75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress

Leyla Yorulmaz
97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce
127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile

Ölü Gömme Gelenekleri
Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period Tombs of Phocaea

Sabri Arıcı
155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir Mezar Steli

A Hellenistic Grave Stele from Mersin Museum
Ulus Tepebaş - Handegül Canlı
185

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme Cam Buluntuları
Early Roman Imperial Blown-Glass Finds from Olba

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak
203

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler
Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped Tunnels in Pontos Region

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut
227

Bingöl Şerevdirin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi
The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock Settings of Bingöl Şerevdirin Plateau

Sırrı Tiryaki
251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Defnesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church

Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak
269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı Kabartmalı Kâseler
The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress

S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz
297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başı Saplı Bir Patera
A Terracotta Handled Paterra with Ram Head from Miletus (Ionia)

Reyhan Şahin
329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi
Two Trygiph-Metope Friezes from the Tarsus Museum

Gamze Evgen
355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
Some Observations on the Excavations in the Monastery of Olba

Murat Özyıldırım
375

Kitap Tanıtımı
Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity

Emel Erten
389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri

Halil Özkan
395

PRAEFATIO

Seleucia Dergisi'nin 2020 yılı sayısını sizlere sunarken bunun dergimizin onuncu sayısı olduğunu da hatırlatmaktan mutluluk duymaktayız. Kısıtlı mali olanaklarımıza karşın, meslektaşlarımızın çalışmalarıyla bize verdikleri destek sayesinde aralıksız on yıl boyunca Seleucia'yı size ulaştırabildiğimiz için gururluyuz. Dileğimiz, Seleucia'nın yayın hayatını gelecekte de sürdürebilmesi ve eski çağ kültürleri ve uygarlıkları ile ilgili olarak yapılan çalışmaların değerlendirmelerini, sonuçlarını nice yıllar boyunca sizlere sunmaya devam etmesidir. Bizi bugünlere taşıyan gelmiş geçmiş tüm sayıların yazarlarının, hakemlerinin, bilim kurulu üyelerinin ve yayıncılarının verdikleri emek için şükranlarımızı sunuyor; bizi her aşamada yüreklendiren okuyucularımızın da Seleucia'nın bugünlere ulaşmasındaki katkılarını unutmuyoruz.

Bu sayımızda her biri değerli meslektaşlarımız tarafından kaleme alınan on altı ayrı makaleye yer vermekteyiz. Bunlar, seramikten, cama; mimarlık ve plastikten, numizmatik ve gliptiğe Anadolu coğrafyasının sunduğu verilerin incelendiği çalışmalardır.

Seleucia bir yandan onuncu sayısı yayınlamakta olmasının mutluluğunu yaşamaktayken; diğer yandan da editörlerimiz Prof. Dr. Fikret Yegül ve Prof. Dr. Diane Favro'nun kazandıkları büyük başarıyı da sizlere duyurmak isteriz. Onların Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity başlıklı kitapları, ABD'de Amerikan Yayıncılar Birliği (AAP) tarafından verilen ve yıl içinde yayınlanan 700-800 kitabın yarıştığı PROSE Excellence büyük ödülünü 2020 yılında kazanan beş yapıttan biri seçildi; aynı zamanda kendi kategorisinde de birinci oldu. Söz konusu kitapla ilgili tanıtım yazısını Seleucia'nın bu sayısında bulabilirsiniz. Editörlerimizi hem böylesine değerli bir yapıtı bilim dünyasına kazandırdıkları için, hem de kazandıkları seçkin ödül nedeniyle candan kutluyor ve başarılarının devamını diliyoruz.

Seleucia'nın onuncu sayısını sizlere sunarken, bu sayıda çalışmalarını bizimle paylaşmayı tercih ettikleri için öncelikle yazarlarımıza teşekkür ederiz. Dergimize sunulan çalışmaları titizlikle inceleyen; sahip oldukları birikimi kıymetli önerileriyle paylaşan hakemlerimizin katkısı bizim için unutulmazdır. Son olarak da bu sayının yayına hazırlanmasında emeği geçen grafiker İsmet Filizfidanoğlu'na ve Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları sahipleri Şükrü Devrez ve Engin Devrez'e şükranlarımızı sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

PREFACE

While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. While presenting the 2020 issue of *Seleucia*, we are happy to announce the tenth anniversary of our journal. Despite financial limitations, we are proud to have published ten issues, one each year, without any interruptions, a feat made possible with the invaluable support of our colleagues. We wish that *Seleucia* will endure and continue to publish issues containing valuable works on ancient cultures and civilizations for years to come. We would like to express our gratitude to all the contributors, referees, scientific committee members, and publishers of past and present issues, as well as to our readers for their continuous support and encouragement.

In this issue there are sixteen articles documenting and evaluating pottery and glass material, sculpture, numismatics, glyptics, and epigraphic evidence from archaeological sites in Anatolia.

In addition to the appearance of *Seleucia*'s tenth issue, we would like to announce that the book *Roman Architecture and Urbanism - From the Origins to Late Antiquity* by our editors Prof. Dr. Fikret Yegül and Prof. Dr. Diane Favro received the Prose Excellence Award from the Association of American Publishers (AAP) as the top reference book of 2020, chosen from among over 800 publications. You will find a review of the book within this issue of *Seleucia*. We would like to congratulate our editors for their success and thank them for presenting such a valuable account on Roman architecture and urbanism, including notably a lengthy chapter on the architecture of Asia Minor.

Finally, we wish to express our gratitude for our contributors and meticulous referees who worked hard for this issue as well as to graphic designer İsmet Filizfidanoğlu and our publishers Şükrü Devrez and Engin Devrez of Bilgin Culture and Art Publications.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Öğr. Gör. Murat Özyıldırım

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri

Fikret K. Yegül*

Öz

Sardes'deki Artemis Tapınağı'nın yapımına I. Seleukos Nikator'a MÖ 281'de Anadolu'yu kazandıran Koroupedion savaşının hemen ardından başlandığını sanıyoruz. Politik ve ekonomik görüşler, Ionia'nın dev arkaik tapınaklarından esinlenen bu görkemli projeyi ancak kuvvetli ve istikrarlı bir yönetimin üstlenebileceğini varsayar. Seleukos'un zaferinden birkaç ay sonra öldürülmesiyle Sardes, yeni kral I. Antiokhos ve kraliçesi Stratonike'nin mekan tuttukları bir Seleukos batı başkenti olmuştu. Ayrıca, Didyma'da bulunan ve MÖ üçüncü yüzyıl ortalarına tarihlenen bir yazıtta göre Sardes Artemis Kutsal Alanı, Seleukos krallık arşivlerinin saklandığı bir merkez olduğu için burada aynı tarihlerde tapınak yapılmış olmalıydı. Stratonike, Sardes'de yirmi yedi yıl yaşadı ve MÖ 253'de öldü.

Stratonike, II. Demetrius'un kızı, Antigonus Monophthalmus'un torunu ve güzelliğiyle ün yapmış bir Makedonya prensesiydi. MÖ 300 civarında hanedanlar arası bir yakınlaşmayla, I. Seleukos Nikator'la evlendi. Ancak, kralın oğlu Antiokhos genç Stratonike'ye tutulunca, karasevdağı oğlu üvey annesi ile evlenebilsin diye Seleukos MÖ 294'de Stratonike'yi boşadı. Asırlar boyu sanatkar ve yazarlara ilham kaynağı olan Stratonike'nin bu değişik evliliğinin şüphesiz pratik ve politik yönleri de vardı. Stratonike'yi yaşamı boyunca kült ve dini vakıflara cömert bağışlarda bulunan, tapınak yapan, becerikli ve akıllı bir "kuzeyli kadın" olarak tanıyoruz. Onun kültürler ve hanedanlar arasında kurduğu köprüleri düşünerek, yaşadığı kent olan Sardes'in Artemisionu ile de yakın ilişkiler kurması beklenir. Ayrıca, Sardes'de Artemis'e sunduğu olağanüstü 'top' şeklindeki adak üzerindeki bağış yazıtını o ana kadar tapınsız olan Sardes kutsal alanını bir tapınakla taçlandırma kararlılığının bir göstergesi olarak yorumlayabiliriz.

* Prof. Dr. Fikret Yegül, Distinguished Professor, Department of History of Art and Architecture, University of California - Santa Barbara - ABD.
E-posta: fyegul@gmail.com

Stratonike'den iki nesil önce Sardes başka bir güçlü ve soylu Makedonyalı kadın olan, II. Philippos'un kızı, Büyük İskender'in kızkardeşi Kraliçe II. Kleopatra'ya da kapılarını açmıştı. Kleopatra yarı-sürgün olarak Sardes'de on iki yıl yaşadı; onun kuvvet ve nüfuzundan korkan, Antigonus Monophthalmus tarafından öldürüldü. Sardes'de sarayının bahçelerinde gezinirken, Stratonike bu kuzeyli hanedanın bir parçası olarak bahtsız hısmının acı kaderini hatırlamış olmalıdır.

Seleukosların ancak mermer cellasını bitirebildikleri Sardes Artemis Tapınağı MÖ üçüncü yüzyıl ortalarında kullanılıyordu. Bundan üç asır sonra Sardes'e Hadrianus tarafından ikinci neokoros ayrıcalığı bahşedilince, tapınağın bir pseudodipteros olarak yeniden yapılandığını biliyoruz. Bu şekliyle de bitirilemeyen Sardes pseudodipterosu, Anadolu'nun Hermogenes pseudodipteros tip ve tasarımlarının dışında ve sıradışı bir mimari sergiliyordu. Cella ortadan bir duvarla ikiye bölünerek, Artemis'e küçük batı tarafı verilmişti; imparatorluk kültü ve dev kült heykelleri de yeni doğu cellası'na yerleşmişlerdi.

Her ne kadar elimizde kesin bir kanıt olmasa da, Sardes Artemis Tapınağı'nın gerçekleşmesine işaret eden kuvvetli tarihi ve kültürel verilere ve ikinci derecede kanıtlara dayanarak, tapınağın yapıcı ve yaratıcı ilham kaynağının Sardes'in kraliçesi Stratonike olduğuna inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Sardes Artemis Tapınağı, Stratonike, Hellenistik Kraliçeler, Seleukoslar, Artemis ve Kybele.

Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis

Abstract

The Temple of Artemis at Sardis started as a Seleucid Building soon after the Battle of Koroupedion in 281 B.C., which gave Seleucos I, Nikator the control of Asia Minor. Political and economic considerations support the view that only powerful and stable dynasty could have undertaken such a massive project, probably inspired by the great Archaic temples of Ionia. Upon the death of Seleucos a few months after his great victory, his son Antiochus I Soter and his wife Queen Stratonike made Sardis their home, the official western capital of the Seleucid Empire while the temple was probably location of the royal archives. Sardis was the city where Stratonike lived her life as queen and *basilissa* for 27 years till her death in 253 B.C.

A Macedonian princess, daughter of Demetrius II, Stratonike, known for her beauty, was married to Seleucos around 300 B.C. When her stepson, the young Antiochus fell hopelessly in love with her, Seleucos divorced Stratonike in 294 B.C. so that his beloved son could marry her—a colorful story, which inspired generations of and writers, and can be explained, at least partly, by practical and political reasons. A wealthy and generous patron of cults and sanctuaries all her life, Stratonike became an effective ambassador between cultures and dynasties, and a “bridge” between the Seleucid east and Antigonid west. Soon after she set up residence in Sardis, Stratonike made an unusual dedication to Artemis in the form of a marble ball, probably an expression of the queen’s desire and decision to crown the temple-less sanctuary of her chosen city with a temple.

Curiously, barely two generations before Stratonike, Sardis had been home to another powerful Macedonian queen, Cleopatra II, daughter of Philipp II and sister of Alexander the Great. Her semi-exile at Sardis for 12 years, ended with her tragic murder by the orders of Antigonus Monophthalmus, Stratonike’s grandfather. One of the leading contenders to Alexander’s throne, he probably feared her intelligence and power. As she strolled in the gardens of the royal palace at Sardis, and knowing all this, Stratonike must have pondered on the sad fate of her kinswoman.

The Seleucid builders completed only the marble cella of Artemis’s temple, which must have been functional by the middle of the third century B.C. More than three centuries later, when Sardis was granted its second neokorate privilege under Hadrian, the temple was re-designed, and partially finished as a gigantic Ionic pseudodipteros, though in a manner very different from Anatolian pseudodipteros models started by Hermogenes. The cella was divided in the middle, Artemis retaining the original west side, the imperial cult and its masters occupying the newly created east cella. Although we lack hard evidence for proof, based on circumstantial but cogent evidence, and historical context, we maintain that the beautiful Temple of Artemis was the inspiration and the gift of Queen Stratonike of Sardis.

Keywords: Temple of Artemis at Sardis, Stratonike, Hellenistic Queens, Seleucids, Artemis and Cybele.

Büyük İskender MÖ 334'de Sardes akropolisinin doruğundan aşağılara baktığında bir tarafta Pers boyunduruğundan kurtardığı kenti ve Hermus (Gediz) Ovası'na uzanan Lydia topraklarını; ötede sisler içinde Lydia ve Pers soylularının “binlerce” tümülüsünü (Bintepeler) görmekteydi. Tmolos (Bozdağlar) ile Paktolos Irmağı'nın yeşil vadisi arasında Artemis Kutsal Alanı ayaklarının altındaydı (Lev. 1,2)¹. Elma ve armut ağaçları, çam koruları arasına sıra sıra dağılmış adak taşlarının, yazıtların ve heykellerin çevrelediği Büyük Artemis Sunağı oradaydı. Belki sunağın önünde rahibeler tanrıçaya methiyeler söylemekte, kurbanlar sunmaktaydılar ama ortada tapınak yoktu! Bu kutsal yerin görkemli bir tapınakla onurlandırılması için daha yarım asır kadar beklenmesi gerekiyordu. Ancak, zaman içinde Artemis'in ve Sardes'in kavuşacağı tapınak klasik dünyanın dördüncü en büyük Ion tapınağı ve en büyük pseudodipterosu olacaktı.

Kutsallık, çoğumuzun düşündüğü gibi güzel sütunların ışık gölge oyunları ile mantoladığı bitmiş bir tapınağın kendisinde değil, tapınağın oturduğu toprakta ve doğadadır. Bundan bir yüzyıl önce “Bitmemiş bir Yunan tapınağı bile doğal çevrenin ayrılmaz bir parçası ve dünya mimarisinin en yalın binasıdır” diyen Edith Hamilton gerçeği iyi anlamıştı². Bundan sonra, 1962 yılında Alice Davis Hitchcock ödülünü kazanan değerli fakat tartışmalı “Toprak, Tapınak ve Tanrılar” (The Earth, the Temple and the Gods) adlı kitabın yazarı Vincent Scully konuya daha etraflı biçimde yaklaşarak, “Tapınak tanrının tüm doğal gücünün ifadesidir ve toprak tapınak yapılmadan çok önce de kutsaldır” demekteydi³. Bildiğimiz kadarıyla tapınak yapılmadan önce de Artemis Kutsal Alanı Sardes'in dini kalbi, Artemis de bölgenin çeşitli geleneksel kültürlerinin değişen, örtüşen, gelişen senkretik inançlarının odağıdır. Doğaldır ki Sardes'in Artemis'i Yunanistan'da tapınılan Artemis'ten ayrı, daha köklü ve daha sert bir tanrıçadır. Paktolos'u çevreleyen “sivri dağların avcısı Artemis”⁴ bir yerde, Lydia'nın “tanrıların anası”, “dağların anası” ve Sophokles'in oyununda yakarılan “Altın Paktolos'u mekân tutmuş Kuvava / Kybebe” ile özdeşir⁵. Sardes sinagogunda

1 Arrianos, Anabasis 1.17.3-8; ayrıca, bkz. Briant 2017, 499-515; Cahill 2019, 28.

2 Hamilton 1930, 201-202.

3 Scully 1962-1969, 89-93.

4 Euripides, Iphigenia, 127.

5 Sophokles, Philoctetes 392-402: “Altın yüklü Paktolos yanında yurt tutmuş, dağ

devşirme malzeme olarak bulunan kabartmada alınlık örtülü bir yapının içinde Artemis ve Kybebe yanyana ayakta betimlenmektedir (Lev. 3)⁶. Benliklerini ve kimliklerini paylaşan bu iki yakın tanrıçaya iki genç duacı yaklaşmaktadırlar. Bunun gibi birçok başka kabartma, heykel ve yazıt Sardes'in eski kutsal alanında zaman içinde değişen ve örtüşen birçok inancın kabul edildiğini vurgulamaktadır. Örneğin, kutsal alanda bulunan ve MÖ 5-1 arasına tarihlenen bir yazıtta "Zeus Polieus ve Artemis'in Kutsal Alanındakiler" anlatımı yer almaktadır. Bu yazıtın açık ifadesine bakarak, Artemis Tapınağı'nın yanında bir de Zeus Tapınağı bulabilmek ya da Zeus Polieus'un Artemis Tapınağı içinde bir yerinin olduğunu gösterebilmek için Sardes Kazıları'nın ilk dönem (1909-1914) başkanı Howard Crosby Butler uğraşmış ancak ikinci bir tapınak bulamamıştı. İkinci dönem (1958-1974) Sardes kazıları başkanı George M. A. Hanfmann ise Zeus Polieus'a MÖ 3. yüzyıl başlarında tapınakta Artemis ile birlikte tapınıldığını öne sürmüştü; ancak, sonraki araştırmalar bu önerinin asılsız olduğunu göstermişti⁷. Kutsal Alanda ayrıca Zeus Karios, Zeus Lydios (veya *Leus*) ve Zeus Baradatas veya Zeus Qldans gibi değişik coğrafyalardan, değişik karakterli Zeus kültlerine yer verildiği de sanılmaktadır⁸. Bu dini çoğulculuğa rağmen, kentten Pers idaresinden kurtulmasından az sonraya, MÖ 4. yüzyılın sonlarına ait bir yazıt, Ephesus Artemisionu'ndan Sardes Artemisionu'na gelen dini bir alaya saldıran kırk kadar Sardesli'ye verilen ölüm cezasından bahseder⁹. Sardesliler'in yabancı bir Artemis kültürünün kendi sevgili Artemis'lerine rakip olduğunu sanarak sergiledikleri bu davranışın zenofobik ve çirkin olduğu kuşkusuzdur. Buna rağmen, çirkin de olsa, bu meydan okuyuşta sanki bir gurur ayaklanmasını sezebiliriz. İki yüzyıl boyunca Akhaemenid idaresinde kalan ve Akhaemenid kültlerine ev sahipliği yapan Sardesliler'in özgürlüklerine kavuşup, bellerini doğrultunca, sonradan klasik dünyanın yedi harikasından biri olduğu kabul edilen, Ephesos Artemis Tapınağı'na ve bu tapınakta odaklanan çok daha eski

---

tanrıçamız, toprağımızın bereketi, Zeus'un anası, sana yalvarıyoruz, Ana Tanrıçamız!"
Ayrıca, Anadolu'daki Kybele tapınımı konusunda bkz. Çapar 1979, 191-210.

6 Hanfmann-Waldbaum 1969, 264-269.

7 Buckler -Robinson 1932, 16-27, no. 8; Butler 1922, 114-115; Hanfmann - Waldbaum 1975, 75, 80; Hanfmann Mierse 1983, 120, 131-132.

8 Yegül 2020A, 213-214.

9 Hanfmann 1987, 1-8; Hanfmann Mierse 1983, 50-51; Hanfmann - Waldbaum 1975, 179, n.15; Knibbe 1961-63, 175-182.

ve prestijli bir külte ve kente karşı gösterdikleri barbarca kıskançlığı tasvip etmesek de, belki onları anlayabiliriz. Artık kendi Artemis'leri için de bir tapınak yapmanın zamanı gelmiş olmalıydı. Bu bakımdan kentin rekabet duygularını kuvvetle aksettiren Sardes Artemis Tapınağı'nın görkemi, çok büyük boyutları dışında; bu sıradışı yapının neden ve kim tarafından başlatıldığı özel bir anlam taşımaktadır. Bu çalışmanın ana amacı, bu soruya şimdiye kadar dikkati çekmeyen yeni bir cevap getirmektir.

Sardes'deki Artemis Tapınağı'nın yapımına I. Seleukos Nikator'a MÖ 281'de Batı Anadolu'yu kazandıran Koroupedion Savaşı'nın hemen ardından başlandığını sanıyoruz (Lev. 4)¹⁰. Politik ve ekonomik bakış açıları, böyle muazzam bir projeye ancak fethettikleri ülkenin atadan kalma dini geleneklerini yeniden yaşatmayı – içten olmasa bile – gaye edinen kuvvetli ve istikrarlı bir hanedanın üstlenebileceğini öngörür. Konunun bir diğer yönü de kentin büyüklerinin artık böyle bir işin zamanının geldiğini, fırsatı kaçırmamak gerektiğini hissetmiş olmalarıdır. Bu bağlamda Artemis Tapınağı'nın inşası, bir bakıma zafer kazanmış bir Hellenistik hükümdarın kendisine minnettar olan bir kente verdiği politik bir armağan gibi algılansa da, bu armağanın kabulü, kent sakinlerinin şanlı geçmişlerini yakalamak için oynadıkları – ve faturasını başkalarına ödettikleri – bir oyun olarak da görülebilir. I. Seleukos Nikator büyük zaferinden birkaç ay sonra öldürüldüğü için tapınağın yapımının oğlu I. Antiokhos ve eşi kraliçe Stratonike zamanından daha önce başlaması olanaksızdır. Batı Anadolu'nun fethinden az sonra Sardes yeni kral ve kraliçenin mekân tuttukları bir Seleukos krallık merkezi olur¹¹. Anadolu'yu doğudaki kuvvet merkezlerine bağlayan tarihi “Kral Yolu” nun batıdaki son durağı olan Sardes için bu seçimin jeopolitik mantığı tartışılmazdır. Didyma'da bulunan ve MÖ üçüncü yüzyıl ortalarına tarihlenen bir yazıt, bu varsayımı güçlendirmektedir¹². Söz konusu yazıtın Sardes Artemis Kutsal Alanı'nı Seleukos Krallık arşivlerinin saklandığı yer olarak belirlemesi, o tarihte Sardes'in bir Seleukos başkenti olduğunu; ayrıca, Artemis Kutsal Alanı'nda da bir

10 Yegül 2019, 132-138; Yegül 2012, 95-105; Yegül 2010, 372-373; Cahill 2019, 24-26.

11 Smith 1924, 150-159; Orth 1977, 124-125, n. 6; Austin 2001, 240-241, 194-196, n. 113. Stratonike ve Sardis konusunun kapsamlı olarak ele alındığı bir çalışma olarak bkz. Yegül 2020A, 160-162. Ayrıca bkz. Yegül 2019, 134.

12 Wiegand – Rehm 1958, no. 492A-C, 44-45. satırlar; Austin 2001, 305-307, no. 185.

tapınağın var olması gerektiğini doğrulamaktadır. Kent, Antiokhos ve Stratonike'nin hükümlerinin temellerini attıkları ve Stratonike'nin MÖ 281 ve 253 arasında 27 yıl yaşayıp, 253'de yaşama sakin bir şekilde veda ettiği yerdir¹³.

Sardes'in olağanüstü Stratonike'si, II. Demetrios Polioketes'in kızı, Antigonos Monophthalmus'un (Tekgözlü Antigonos) torunu olan bir Makedonya prensesiydi. Gençlik yıllarında evlilik yoluyla Seleukos Hanedanı'na geçtiyse de, yaşamı boyunca içine doğduğu Antigonoslar Hanedanı'na sadık kalmıştı. Ülkeler fatihi Seleukos'un kalbini çalıp, MÖ 300 sıralarında onunla evlenen bu çok güzel kız, o zaman daha on altı – on yedi yaşlarındaydı. Yeni kraliçenin dillere destan güzelliğinin yanında zekasının, canlılığının ve kuvvetli karakterinin Seleukos'un genç oğlu Antiokhos'u ona aşık eden özellikleri olduğunu sanıyoruz¹⁴. Öyle ki, karasevdalı sevgili oğlu üvey annesi ile evlenebilsin diye Seleukos Stratonike'yi MÖ 294 yılında boşayacaktı¹⁵. Asırlar ve kuşaklar boyu sanatkârlara ve yazarlara ilham kaynağı olan bu alımlı kadının - önce Kuzey Suriye'deki Bambyce (Hierapolis) kentinde yaptırdığı Tanrıça Atagatis (=Artemis) Tapınağı gibi - yeni yurt tuttuğu Sardes'in rakipsiz tanrıçası Artemis'i de bir tapınakla onurlandırdığını düşünmek pek yanlış olmayacaktır (Lev. 5)¹⁶.

13 Sardes'in yeni Seleukos idaresinin bir başkenti olması konusunda bkz. Kosmin 2019, 78-82; Ma 2013, 36; Chrusasik 2016. 53, 74; Sherwin-White - Kuhrt 1993, 180-184.

14 Malalas 8.198.

15 Valerius Maximus 5.7.1; Plutarchus, Bioi Paralleloi, *Demetrios*, 38; Appianus, *Syriaca*, 59-61; Ogden 1999, 119-125. Bazı modern yazarlar, Stratonike'nin sıradışı evlilik hikâyesini zamanın bazı ahlak kurallarını zorlayan seksi ve romantik, bir edebi uydurma, bir "formül" olarak görerek, bu evliliklerin gerçekte Seleukos Krallığı'nı politik bakımdan kuvvetlendirecek veya (genç Antiokhos ile Stratonike'yi düşünürsek), Seleukos Hanedanı'nın devamını garanti edecek, planlı işlemler olduğu tezini savunuyorlar. Bu realist ve modern görüş bir dereceye kadar doğru olsa da, eskilerin ve soyluların bazı olağanüstü, toplum ahlakını zorlayan, romantik sevgi dünyası da olabileceğini unutmamak ve bu "realist/politik" görüşleri aşırıya kaçtırmamak gerekir. Bu konulara sadece modern erken-kadın rol beklentileri açısından bakmak da hatalıdır. Harders 2016, 35-37; Engels - Erickson 2016, 51-53; Almagor 2016, 676-86. Daha ölçülü görüşler için: Carney 2000, 171; Taşkın 2011, 116-118.

16 Lucian, *De Syria dea*, 17-19. Stratonike'nin klasik çağ sonrası yazar ve sanatçıları üzerindeki romantik etkisi ve ilhami için: Stechow 1945, 221-237; Stechow 1964, 1-11. Bu arada, Türkiye'de "Kralice Stratonike" adlı şiirsel oyundan da bahsedebiliriz: Necdet 2000; ayrıca, bkz. Macurdy 1932, 78-82; Connolly 1972, 30.

Stratonike'nin ünlü cömertliğinin ve dindarlığının eski zamanların ileri gelenlerinin alışılmış hayırseverliğinin ötesinde özel bir yeri vardır. Örneğin, daha gençliğinde Seleukos'un kraliçesiyken Olba Zeus Tapınağı'nın kuruluşunda kocasının yanında olduğu kuşkusuzdur. Olba'dan çok uzakta, fakat Sardes'in yakınında yer alan ve sonradan Sardes'deki tapınağa mimari bir örnek olan Didyma'daki Apollon Tapınağı'nın yapımında da Stratonike aynı şekilde etkin bir rol oynamıştır¹⁷. Kraliçe yaşamı boyunca Delos'daki Apollon, Artemis ve Leto Kutsal Alanları'na armağanlar sunmuş, adaklarda bulunmuştur. Delos'a son olarak öldüğü yıl olan MÖ 254'de Sardes'e gelen ağabeyi Antigonos Gonatas vasıtasıyla iki festival ve *Stratoniceia* adında bir vakıf bağışlamıştır¹⁸. Smyrna'da adına kurulan *Aphrodite Stratonicis* kültü ve tapınağı, cömert kraliçenin bir 'tanrıça' olarak tapınılmaktan da hoşlandığını göstermektedir¹⁹. Bu çerçevede içinde ve Stratonike'nin Sardes ile olan bağını da göz önüne alarak, "Neden Artemis değil de Aphrodite?" sorusunu sorabiliriz. Elizabeth Carney'e göre, Hera, Athena, Artemis gibi ciddi ve büyük tanrıçalar kült ilişkileri için gerekenden fazla irkilticiydiler. Buna karşılık, hafif-meşrep, şakacı ve oyuncu kimliği ile tanınan, güzellik sembolü Aphrodite, "fani bayanlar" için daha uygun ve kolay bir seçenek olabilirdi²⁰. Genelde, Stratonike'yi kült ve dini vakıf kurmada güç sahibi, becerikli soylu kadınların en önde gelenleri arasında sayabiliriz. Kültürler ve hanedanlar arasında kurduğu köprüleri, yaşam boyu üstlendiği "elçilikleri" ve Doğu Akdeniz ve Seleukos Anadolu'sunun kentlerinin dini merkezlerine ve vakıflarına yaptığı yardımları göz önüne alırsak, yaşadığı kent olan Sardes'in de dini işlerine de kraliçenin yakın ilgi duyacağı şüphesizdir. Yine de Stratonike ile Sardes Artemis Kutsal Alanı ve tapınağı ile doğrudan bir ilişkisi olduğunu gösteren bir kanıtı sahip değiliz...Değil miyiz?—bu konuyu biraz daha geliştirelim:

Stratonike'yi Sardes tapınağı ile birleştiren en ilginç ve kuvvetli kanıt, kutsal alanda bulunan ve üzerinde "Antigonos'un oğlu, Demetrios'un kızı Stratonike'nin (armağanıdır)" yazan 0.36 m çapındaki mermer bir

17 Rostovtzeff 1967, 439; Magie 1950, 93; *OGIS* no. 214; Wiegand – Knackfuss 1924, 283; Robert 1937, 450-453.

18 Macurdy 1932, 79-80; Carney 2000, 219; *OGIS* XI.4, 415; Tarn 1969 (1913), 349-352.

19 *OGIS* XI.4, 228, 229.

20 Carney 2000, 220-223; Neumer-Pfau 1982, 55-60.

toptur (Lev. 6)²¹. Yazıtın harf karakterine bakarak, bu topun Stratonike yaşarken (belki kentın Seleukos idaresine geçtikten az sonra) yaptırdığı orijinalin bir kopyası olduğu kabul edilmektedir. Kuşkusuz böyle bir adak veya bağışın Stratonike'nin kente yeni yerleştiği, tapınak yapılmadan önceki bir zamanda da gerçekleşmesi mümkündür. Bu durumda eğitilmiş bir tahmine dayanan sezgime güvenerek top bağışını kutsal alanı bir tapınak ile taçlandırma arzu ve kararlılığının ifadesi olarak görüyorum yani, bu olağandışı formdaki top-yazıt, tapınağın habercisi olmalıdır. Yazıtta Stratonike'nin bir Seleukos kraliçesi olarak ünvanı ve kocası Antiokhos'un adı geçmediği için önceleri bu yazıtta kimliği sorgulanmıştır²². Fakat birçok araştırmacının bildiği gibi, Stratonike tüm ithaflarında kocalarının ve Seleukos hanedanının değil, babasının ve doğduğu Makedonya hanedanının adlarını yeğlemiştir²³. Doğdukları hanedana bağlılıkları ile tanınan bu "kuzeyli" kadınlar düşünce ve hareket serbestliği içinde politikaya girmişler, halka hizmet veren makam ve görevleri yetkinlikle yerine getirmişlerdir. Yeni çalışmalar doğrultusunda, Stratonike ve "kuzeyin soylu hanımları", skandal düşkünü boş kafalılar ya da politik amaçlı evliliklerin yarattığı piyonlar değildirlere ve onlar Seleukos diplomasisinin içinde önemli oyuncular olarak tanınırlar²⁴.

21 Buckler -Robinson. 1932. no. 86 ve 94-96, no. 90-93. Ayrıca, Sardes'de MÖ ikinci ve erken birinci yüzyıllar arasında Artemis'e rahibeleri tarafından armağan edilen dört değişik top daha bulunmuştur. Bunlar dışında antik dünyada hiçbir tapınak veya kült alanında bu tip top şeklinde adaklar bilinmemektedir. Ancak, Babil yakınlarındaki Borsippa'da Antiokhos'un yeniden inşa ettiği Nabu Tapınağı'nda bulunan silindir şeklindeki bir adak (yaklaşık MÖ 268 tarihine ait) Stratonike'den "Astartanikku - Göklerin Kraliçesi" olarak bahsetmektedir: Ramsey 2016, 97; Sherwin White - Kuhrt 1993, 77-78. Burada eğimli yüzey üzerine adak yazma işi, Babil geleneğinden Sardes'e taşındı mı sorusu akla gelmektedir.

22 Franke 1961, 200-201; karşıt görüş için bkz. Orth 1977, 125, n.6; ayrıca, Bumke 2011, 61-76.

23 Stratonike'nin bu özgürlük hissini bütün Hellenistik Dönem soylu kadınlara mal eden çalışmalar 1930'larda Grace Macurdy ile başlamış, 1950 ve 1960'larda William Tarn ile ve daha yakınlarda da Elizabeth Carney tarafından geliştirilmiştir Macurdy 1930, 81; Ogden 1999, 119-125; Tarn 1969 (1913), 349-353; Carney 2000, 164-165, 171, 305 n. 74. Son on, on iki yıl içinde Hellenistik kraliçelere (özellikle de Stratonike'ye) olan yeni ilgi, yeni yayınları da beraberinde getirmiştir. Özellikle bu çalışmamda kısmen yer verdiğim Coşkun - McAuley 2016 belirtilmelidir. Fakat, bu kitapta toplanan ve Stratonike'yi ön plana alan altı-yedi makalenin hiçbirinde Stratonike'nin Sardes'le olan ilişkisine, en geniş bir çerçeve içinde dahi (kitabın genel dizini de dahil olmak üzere) yer verilmemiş olması dikkatimi çekmiştir.

24 Burada kullanılan "kuzeyli" ifadesi, Yunanistan anakarasının coğrafyası ve kültürü dışında değerleri Macurdy tarafından vurgulanan "Makedonyalı" anlamında kullanılmaktadır.

İlginçtir ki, Stratonike ve Antiokhos'un yurdu olmadan iki nesil önce II. Philippos ile Olympias'ın kızları, Büyük İskender'in kız kardeşi II. Kleopatra'ya da Sardes kapılarını açmıştı. Sevgili ağabeyini MÖ 323'de kaybeden Kleopatra'ya - bu beklenmedik ölümün arkasından iktidar sahibi olmaya soyunan generallerin çoğu bu emellerini elde etmekte faydası olacağı düşüncesiyle - evlilik teklif etmişlerdi. O zaman Epirus kraliçesi olan Kleopatra'dan daha safkan bir Makedonya soylusu düşünülemezdi! Çeşitli nedenlerle evlilik teklif edenlerin hiçbiri başarılı olamadı. Sonunda, onların rekabet ve entrikaları, güçler dengesini bozmak istemeyen Kleopatra'yı yarı sürgün şeklinde Sardes'e göç etmeye zorladı. O kent ki, sevgili ağabeyi on üç yıl önce Pers boyunduruğundan kurtarıp, akropolis tepelerinden ufuklara bakmıştı²⁵. Sardes'in Kleopatra'nın güçlü olduğu ülkelerden çok uzak olduğu düşünülürse, onun için tehlikeli bir yer olabileceği akla gelir. Yine de sürgün kraliçe Kroisos'un altın kentinde on iki yıl boyunca cesurca yaşadı, belki orada mutluluk buldu, belki de başka seçeneği yoktu. Artemis'in güzel kutsal alanını ziyaret ettiğinden, hatta tanrıçaya adaklar sunduğundan hemen hemen emin olabiliriz. Fakat orada kendine ait bir kült yaratması veya bir tapınak yaptırması için şartlar uygun değildi. Kentten belki de Mısır hakimi Ptolemaios ile evlenebilmek için kaçarken, Stratonike'nin dedesi Antigonos Monophthalmus'un emriyle geri getirildi ve MÖ 308'de, kırk altı yaşındayken öldürüldü. Bu nüfuzlu fakat talihsiz Makedonya kraliçesinin katlinden doğacak tepkilerden korkan Antigonos, son bir kalleşlik gösterisiyle, suikastçıları yakalatıp ölüm cezasına çarptırdı; Kleopatra'ya da Sardes'de görkemli bir cenaze töreni düzenledi²⁶. Bu Makedonyalı kadınların cesaretini, yeteneklerini ve zekalarını takdir eden Grace Macurdy'nun yorumunu tekrarlayalım: "Kleopatra, kuzeyli ırkın birçok yetenekli kadını gibi onun kuvvetinden ve prestijinden korkan erkekler tarafından katledilmişti". Elizabeth Carney'e göre ise Kleopatra "güçlü ve cesur olduğu için onun evlenmesini kabul edemeyenler (evlenip kraliçe olmasından korkanlar) tarafından öldürülmüştü"²⁷.

Stratonike'nin de Sardes'de, akropol eteklerinde - belki bir zaman Kroisos'un'un yaşadığı sarayın bahçelerinde gezerken - bütün bu olayları

25 Macurdy 1932, 38-39, 45-48; Carney 2000, 75-76, 123-128; Arrianus, Ta met' Alexandron, I.26; Diodorus Siculus 18.23.3, 20.37.3-6.

26 Diodorus Siculus 20.37.

27 Macurdy 1932, 47; Carney 2000, 128. Ayrıca bkz. Whitehorne 2001, 57-69.

bildiğinden, hatırladığından emin olabiliriz. Kendisi de bu “ateşli kuzey ırkının kadınlarından” biri olan Stratonike, bahtsız hısmının acı kaderini hatırlamakta, belki de bahçenin sessizliğinde kendi geleceğiyle ilgili düşüncelere dalmaktaydı - zor zamanlardı o zamanlar, birçok kadın için hala zor!

Arkeolojik ve tarihi verilerin gösterdiği gibi, tapınak Seleukoslar Dönemi'nde mermer kiremitlerinin örttüğü bir mermer cella'dan ibaretti. Kült heykeli, bu cella içindeki büyük ve merkezi platformuna en geç MÖ üçüncü yüzyıl ortalarında yerleştiğine göre, bina etrafındaki sütunların daha hiçbiri yerine konmamış olsa bile, burası bir din merkezi olarak işlev görebilecek durumdaydı (Lev. 4). Cella'nın boyutlarına ve çok ince uzun oranlarına bakarak (67.51 x 23.00 m = 1:2.92 oran), Sardes Artemisionu'nun, Anadolu'da tarihleri Arkaik Dönem'e uzanan diğer dev İon tapınakları gibi bir dipteros olarak tasarlandığı düşünülebilir. Diğer Artemision'lar gibi o da batıya bakıyordu ve içinde iki sıra halinde on iki sütun bulunan cella, *in antis* iki sıra halinde altı sütunlu kare planlı pronaos ve derinliği pronaos'un yarısı kadar olan *in antis* sütunlu opisthodomos elemanlarından oluşan bir tasarıma sahipti. Bu planlama, Ephesus'un Geç Klasik Dönem Artemisionu'ndan veya Didyma'daki, aşağı yukarı çağdaşı olan Apollon Tapınağı'ndan esinlenmiş olmalıydı.

Bu bitmemiş tek cellalı tapınağı Geç Hellenistik veya Erken İmparatorluk Dönemi'nde görseydik, onun olağanüstü görünüşüne hayran olabilirdik: Paktolos ırmağının yeşil vadisi ile efsanevi Tmolos dağlarının üzüm bağlarıyla kaplı yamaçları ve daha yukarılarda, kışın ve baharda karla kaplı yalçın tepeler arasında, sanki bir büyücünün değneğiyle şahane bir mermer saraya dönüşen, beyaz mermer duvarlarlı, üzeri üçgen kırma çatıyla örtülü, uzun ve kocaman mermer bir kutu, bir oyuncak ev! Etrafında bu oyuncak kutunun sert geometrisini yumuşatan ağaçlar, çalılıklar, baharda halı gibi çiçekler düşünün ve bir grup mermer adak taşı, steller ve heykeller... (Lev. 7).

Hadrianus Dönemi'nde yeniden ele alınarak, görkemli, nefes-kesen bir pseudodipteros'a dönüşmesi öncesinde; bu bitmemiş tapınak, bir mermer kutu olarak üç asır boyunca Sardesliler'e ve tanrıçaya o haliyle hizmet verdi. Yeniden yapılanma ve “bitirilme” fırsatını yaratan olay, kuşkusuz, Hadrianus ve Sabina'nın MS 123/124'de Sardes'i ziyaretleri olmuştu. İmparatorun “Büyük Turu” nun bir parçası olan bu resmi ziyaret, kente “ikinci neokoros” (İmparatorluk Kültü) ayrıcalığının

bahşedilmesini sağlamış; Sardes ve Sardesliler tarafından bu ziyaret imparatorun görkemli bir heykeli adanarak kutlanmıştı (Sardes inv. no. IN004)²⁸. Sardes'e neden yeni ve özel bir "imparatorluk kült tapınağı" yapılmadığını, nasıl olup da kültün ve dev kült heykellerinin Artemis Tapınağı içine alındığını; bu ortaklığı tanrıçanın nasıl kabul ettiğini bilemeyiz²⁹. Bu konuda en akla yakın olan, pratik ve ekonomik nedenler olmalıdır. Nedenler ne olursa olsun, cella ince bir duvarla ikiye bölünecek, Artemis nekropolis'e bakan batı cellası'nda kalacak; imparatorluk kültünün tanrılaşmış efendileri *agalma*larıyla, yeni yapılan ve opitshodomus duvarına açılan çok büyük bir kapıdan girilen doğu cellası'na taşınacaklardı³⁰. Roma pseudodipterosu'nun "imparatorlar cephesi" diyebileceğimiz doğu tarafının sekiz şahane ön sıra sütunu ve onun arkasındaki altı sütunun çevrelediği bir ışık ve mekân kulesi gibi göğe yükselen pronaos avlusu, ön planda inşa edilecekti (Lev. 4, 8, 9, 10). Ancak, batı tarafın pronaos avlusu sütunları ve pteromaların bazı sütunları dışında pseudodipteros hiçbir zaman bitirilemeyecekti. Bu dokuz metre genişlikte, doksan metre uzunlukta ve on dokuz metre yükseklikteki mermer duvarlar ve İonik sütunlarla sınırlanan, yan galerilerin (pteroma'ların) uçlardaki ışık dolu pronaos avluları ile birleşmesinin, tümlenmesinin tüm zaman klasik dünya tapınakları içinde en etkileyici, en dramatik mimari deneyimlerden biri olduğuna inanıyoruz (Lev. 11, 12). Cellası'nı eşit olamayan genişliklerde (yanlarda iki, ön ve arkada üç sütun arası açıklığında) çevreleyen pteromaları'yla, Sardes pseudodipteros'u, Mimar Hermogenes'in MÖ üçüncü yüzyılın başlarında yarattığı standart pseudodipteros tasarımı ile pek ilgisi

28 Hadrianus ve Sabina'nın Sardes'i ziyareti ve ikinci neokoros ayrıcalığı konusunda: Yegül 2020A, 220-223; Petzl, G. 2019. 82, no. 397. Sardes imparatorluk kültü ve tapınakları hakkında genel bir tartışma için bkz. Burrell 2004, 100-115 ve Herrmann 1993, 251-252. Hadrianus heykel kaidesi için: Petzl 2019, M14, 65, no. 373; Yegül 2020A, 222, n.327. Ayrıca, Roma imparatorlarının resmi kent ziyaretlerinin önemi için: Højte 2000, 229-230. Hadrianus ve Sabina'nın Büyük Tur'da Sardes'e uğradıklarının kesin kanıtları konusunda tüm kaynaklarıyla: Yegül 2018, 27-47.

29 Kült heykelleri (ikona, *agalma*) için: Yegül 2020A, 193-199; Yegül 2010, 381-385; Hanfmann - Ramage 1978, 96, 98, 104-105, 166-167, no. 79, 88, 102, 105, 251, 252, res. 196, 197, 201, 223, 224, 228, 434, 435. Ayrıca, bkz. Burrell 2004, 317-321.

30 Artemis tapınağının Roma Dönemi'nde pseudodipteros'a çevrilmesinin mimari tanımlaması ve bu tasarımın yarattığı sıradışı düzenlemenin tartışılması ve tasarımın özel ve değişik mimari ve mekân karakterinin Hellenistik ve Roma pseudodipteros'ları içinde değerlendirmesi için bkz., Yegül 2020A, 225-258; Yegül 2012, 95-111; Yegül 2010, 363-388. Yegül 2020B, 139-56.

olmayan, yaratıcı ve belki 'standart'olanı yıkıcı bir mimariyi ortaya koymaktadır. Dehanın rakipleri olmaz: Sardes pseudodipteros'u da tekrarlanmayan bir mimari deneyim olarak kalmıştır. Sanırız, Stratonike bu güçlü deneyimin sıradışı zerafetini görebilseydi, beğenirdi!

Bu sıradışı doğaya yaslanan olağanüstü tapınağın arkasındaki yapıcı adın Stratonike olduğunu tam olarak kanıtlayabildiğimizi söyleyemem. Böylesine bir varsayımı perçinleyebilmek için elimizde su götürmez bir kanıt yok - zaten, arkeolojide bu tip kanıtlar az bulunur. Ancak, yine de belli alışılmış bir bakış açısını kabul ederek, Sardes tapınağının yapımına işaret eden eldeki tarihi ve kültürel verilerin ve kanıtların bir "kral" veya "prense" yönelmiş olduğunu düşünürsek; o kral veya prensin (Seleukos ve Antiokhos'un olduğu gibi) tapınağın ardındaki ad olarak kabul ve itibar göreceği bellidir.³¹ Elimizde bu erkek-ağırlıklı "tipik görüşü" değiştirebilecek ve düzeltebilecek önemli ve ikna edici verilerin olduğuna inanıyor ve bu ilerici ve bilimsel yayının verdiği cesaretle Artemis'in Sardes'deki güzel ve kural dışı tapınağına ilham kaynağının Altın Sardes'in ateşli kraliçesi Stratonike olduğunu öne sürüyorum.

---

31 Kültürlerimizin (batı veya doğu) alışlagelmiş 'gender' beklentilerinin (yani, kadından ve erkekten beklenen standart kültürel davranış şekillerinin) Hellenistik soylu kadınların değerlendirilmesindeki çarpıtıcı rolü için: Coşkun- McAuley 2018, 17-22.

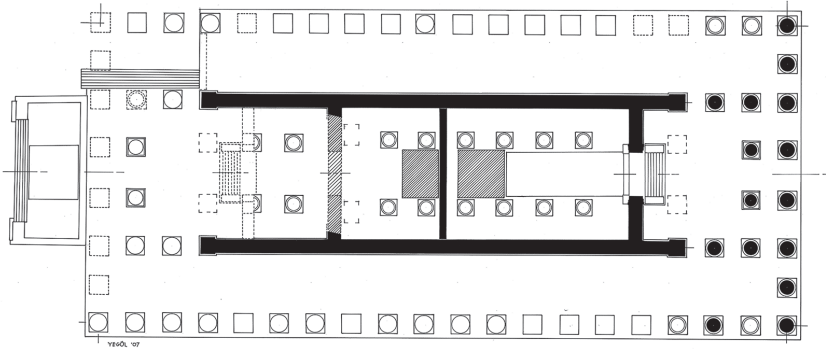
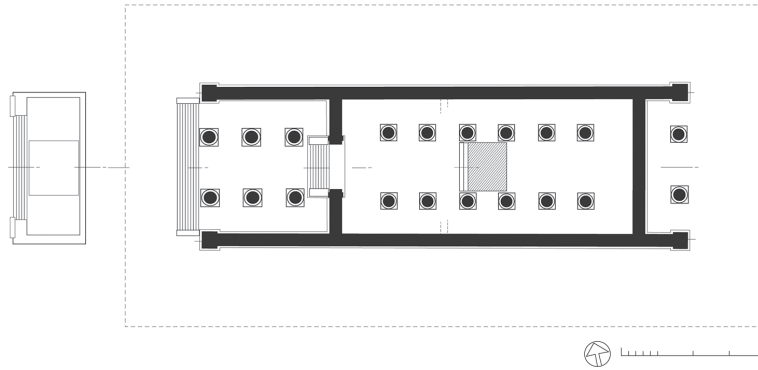
Levha 1: Sardes – Akropolisten Paktolos Vadisi'ne ve Artemis Tapınağı'na Bakış (Yegül).

Levha 2: Sardes Artemis Tapınağı – Doğuya Bakış ve önde Büyük Sunak (Sardis Kazıları Arşivi).

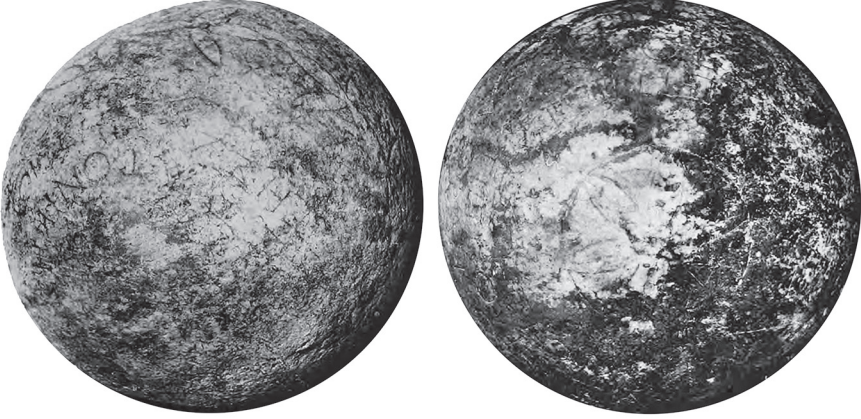
Levha 3: Artemis ve Kybele Kabartması (Sardes Kazıları Arşivi).

Levha 4: Sardes Artemis Tapınağı Planları: Hellenistik Evre (Üstte) – Roma İmparatorluk Dönemi Evresi (Alta) (Proje ve çizim Fikret K. Yegül).

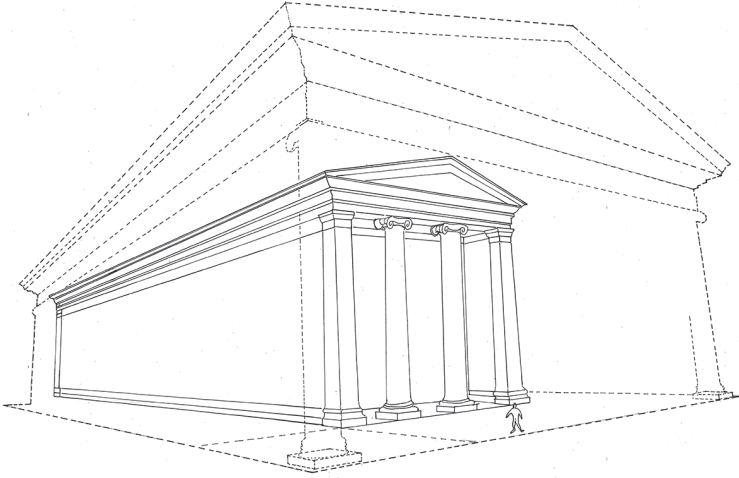

Levha 5: Louis David - Antiokhos ve Stratonike Tablosu
(Ecole nationale supérieure des Beaux-Arts, Paris).

Levha 6: Top şeklinde Stratonike Adak Taşı (Ön ve Arka) – Sardes Artemis Kutsal Alanı
(Sardes Kazıları Arşivi).

AT 17.2 HELLENISTIC AND ROMAN TEMPLES
COMPARISON OF MASS
F.K.Y.

Levha 7: Sardes Artemis Tapınağı – Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Yapıları
Mimari Kütle Karşılaştırması (Proje ve çizim Fikret K. Yegül).

Levha 8: Sardes Artemis Tapınağı Doğu Cephesinden Batıya Bakış – Hava Fotoğrafi
(Sardes Kazıları Arşivi).

Levha 9: Sardes Artemis Tapınağı – Doğu Pronaos Avlusu ve Doğu Kapısı
(Fotoğraf: Fikret K.Yegül).

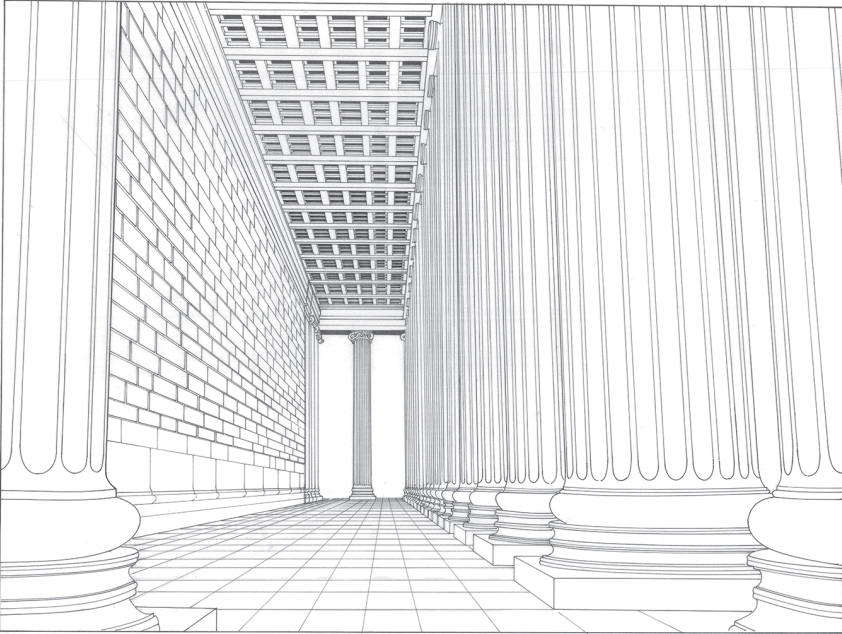

Levha 10: Sardes Artemis Tapınağı – Doğu Pronaos Avlusu Restorasyonu - Göküzüne
Açık Varsayımlı (Proje ve Çizim: Fikret K. Yegül).

Levha 11: Sardes Artemis Tapınağı Güney Pteroması – Doğuya bakış, arkada akropolis (Fotoğraf: Fikret K. Yegül).

YEGÜL '07

AS. 01. 5 SOUTH PTERON (LOOKING EAST)
PERSPECTIVE RECONSTRUCTION 1/500

Levha 12: Sardes Artemis Tapınağı, güney pteroması restorasyonu, doğuya bakış (proje ve çizim Fikret K. Yegül).

Kaynakça

Almagor 2016

Almagor, E., "Seleukid Love and Power: Stratonike I", Seleukid Royal Women. Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire (ed. Altay Coşkun ve Alex Mc Auley), Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 67-86.

Austin 2001

Austin, M. M., The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest: A Selection of Ancient Sources in Translation, Cambridge University Press, Cambridge.

Berlin –Kosmin 2019A

Berlin, A. M., - Kosmin, P. J. (ed.), Spear-Won Land: Sardis from the King's Peace to the Peace of Apamea, University of Wisconsin Press, Madison.

Briant 2017

Briant, P., The First European – A History of Alexander in the Age of Empire, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Buckler-Robinson 1932

Buckler, W. H. - Robinson, D. M., Greek and Latin Inscriptions, Part I. Sardis VII.1., Brill, Leiden.

Bumke 2011

Bumke, H., "Marmorkugeln für Artemis: Überlegungen zu einem aussergewöhnlichen Votivtypus aus dem Artemis- ion von Sardeis" in Keraunia: Beiträge zur Mythos, Kult und Heiligtum in der Antike, ed. Oliver Pilz and Mirko Vonderstein, Beiträge zur Altertumskunde 298, de Gruyter, Berlin, 61-76.

Burrell 2004

Burrell, B., Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors, Brill, Boston.

Butler 1922

Butler, H. C. Sardis I.1. The Excavations: 1910-1914, Brill, Leiden.

Cahill 2019

Cahill, N. D., "Inside Out: Sardis in the Achaemenid and Lysimachean Periods", Berlin and Kosmin 2019, 11–36.

Çapar 1979

Çapar, Ö., "Anadolu'da Kybele Tapınımı" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 29, 191–210.

Carney 2000

Carney, E. D., *Women and Monarchy in Macedonia*, Norman, University of Oklahoma Press.

Chrubasik 2016

Chrubasik, B., *Kings and Usurpers in the Seleukid Empire: The Men Who Would Be King*, Oxford University Press., Oxford.

Coşkun-Auley 2016

Coşkun, A. – McAuley, A., “The Study of Royal Women: An Introduction”, *Seleukid Royal Women. Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire* (ed. Altay Coşkun ve Alex McAuley), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 17-22.

Engels –Erickson 2016

Engels, D. - Erickson, K., “Apama and Stratonike – Marriage and Legitimacy” *Seleukid Royal Women - Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire* (ed. Altay Coşkun ve Alex McAuley), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 39-66.

Franke 1961

Franke, P. R., “Inchriftliche und numismatische Zeugnisse für die Chronologie des Artemis-Tempels zu Sardis”, *AM* 76, 197–208.

Hamilton 1930

Hamilton, E., *The Greek Way*, Norton, New York.

Hanfmann 1958

Hanfmann, G.M.A., “Lydiaka,” *Harvard Studies in Classical Philology* 63: 65-88.

Hanfmann 1983

Hanfmann, G. M. A., “On the Gods of Lydian Sardis”, *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens, Festschrift für Kurt Bittel*, ed. R. M. Boehmer - H. Hauptmann, 2, von Zabern, Mainz, 219-230.

Hanfmann 1987

Hanfmann, G. M. A., “The Sacrilege Inscription: The Ethnic, Linguistic, Social, and Religious Situation of Sardis at the End of the Persian Era” *Bulletin of the Asia Institute* 1, 1–8.

Hanfmann – Waldbaum 1969

Hanfmann, George M. A., - Waldbaum J. C., “Kybebe and Artemis: Two Anatolian Goddesses at Sardis.” *Archaeology* 22: 264–69.

Hanfmann – Waldbaum 1975

Hanfmann, G. M. A. – Waldbaum J. C., *A Survey of Sardis and the Major Monuments outside the City Walls, Archaeological Exploration of Sardis. Report 1*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Hanfmann – Ramage 1978

Hanfmann, G. M. A. – Ramage; N. H., *Sculpture from Sardis. The Finds through 1975, Archaeological Exploration of Sardis, Report 2*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Hanfmann – Mierse 1983

Hanfmann, G. M. A. – Mierse, W. E., *Sardis from Prehistoric to Roman Times*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Harders 2016

Harders, A. C., “The Making of a Queen – Seleukos Nikator and His Wives.” *Seleukid Royal Women. Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire* (ed. Altay Coşkun - Alex McAuley), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 25–38.

Herrmann 1993

Herrmann, P., “Inschriften von Sardeis.” *Chiron* 23, 233–266.

Højte 2000

Højte, J. M., “Imperial Visits as Occasion for the Erection of Portrait Statues?,” *ZPE* 133: 221–35.

Knibbe 1961-63

Knibbe, D., “Ein religiöser Frevel und seine Sühne: Ein Todesurteil hellenistischer Zeit aus Ephesos”, *Österreichisches Jahreshfte* 46, 175–82.

Kosmin 2019

Kosmin, P. J., “Remaking a City: Sardis in the Long Third Century.” *Berlin and Kosmin 2019*, 75–90.

Ma 2013

Ma, J., *Statues and Cities: Honorific Portraits and Civic Identity in the Hellenistic World*, Oxford University Press, Oxford.

Macurdy 1932

Macurdy, G.H., *Hellenistic Queens: A Study of Woman-Power in Macedonia, Seleucid Syria and Ptolemaic Egypt*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.

Magie 1950

Magie, D., *Roman Rule in Asia Minor*, 2 cilt, Princeton University Press, Princeton, N.J.

Necdet 2000

Necdet, A., "Kraliçe Stratonike", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Neumer-Pfau 1982

Neumer-Pfau, W., Studien zur Ikonographie und gesellschaftlichen Funktion hellenistischer Aphrodite-Statuen, Habelt, Bonn.

Ogden 1999

Ogden, D., Polygamy, Prostitution, and Death: The Hellenistic Dynasties, Duckworth, London.

OGIS

Orientalis Graeci Inscriptiones Selectae.

Orth 1977

Orth, W., Königlicher Machtanspruch und städtische Freiheit: Untersuchungen zu den politischen Beziehungen zwischen den ersten Seleukidenherrschern (Seleukos I., Antiochos I., Antiochos II.) und den Städten des westlichen Kleinasien. Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 71, C. H. Beck, Munich.

Petzl 2019

Petzl, G., Sardis: Greek and Latin Inscriptions, Part II: Finds from 1958 to 2017, Archaeological Exploration of Sardis Monograph 14, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Ramsey 2016

Ramsey, G., "The Diplomacy of Seleukid Woman: Apama and Stratonike." Seleukid Royal Women. Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire (ed. Altay Coşkun ve Alex McAuley), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 87-106.

Robert 1937

Robert, L., Étude anatoliennes: Recherches sur les inscriptions grecques de l'Asie Mineure. Études orientales publiées par l'Institut français d'archéologie de Stamboul 5, de Boccard. Paris.

Rostovtzeff 1967

Rostovtzeff, M. I., The Social and Economic History of the Hellenistic World, 3 cilt, (rev. ed. 1986), Oxford University Press, Oxford.

Scully 1962-1969

Scully, V., The Earth, the Temple, and the Gods: Greek Sacred Architecture, (rev. ed.), Yale University Press, New Haven, Conn.

Sherwin White – Kuhrt 1993

Sherwin-White, S. - Kuhrt, A., *From Samarkhand to Sardis: A New Approach to the Seleucid Empire*, University of California Press, Berkeley.

Smith 1924

Smith, S., *Babylonian Historical Texts Relating to the Capture and Downfall of Babylon*, British Museum, London.

Stechow 1945

Stechow, W., “The Love of Antiochus with Faire Stratonica in Art”, *Art Bulletin* 27, 221–37.

Stechow 1964

Stechow, W., “Addenda to ‘The Love of Antiochus with Faire Stratonica’”, *Bulletin du Musée Nationale de Varsovie* 5, 1–11.

Tarn 1969 (1913)

Tarn, W.W., *Antigonos Gonatas*, Clarendon Press, Oxford.

Taşkın 2011

Taşkın, S., *Pergamon Kadınları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Whitehorne 2001

Whitehorne, J. E. G., *Cleopatra*. Routledge., London.

Wiegand – Rehm 1958

Wiegand, T. - Rehm, A. (ed.), *Die Inschriften, Didyma II*, G. Mann, Berlin.

Wiegand – Knackfuss 1924

Wiegand, T. - Knackfuss, H., *Der Südmarkt und die benachbarten Bauanlagen, Milet I.7*, Schötz and Parrhysius, Berlin.

Yegül 2010

Yegül, F. K., “Sardeis Artemis Tapınağı / The Temple of Artemis at Sardis”, *Lidyalılar ve Dünyaları / The Lydians and Their World*, ed. N. D. Cahill, Yapı Kredi, İstanbul, 363-388.

Yegül 2012

Yegül, F. K., “The Temple of Artemis at Sardis.” *Dipteros und Pseudodipteros: Bauhistorische und Archaeologische Forschungen. Byzas 12*, ed. Thekla Schulz, Phoibos, Vienna, 95-111.

Yegül 2018

Yegül, F. K., “Hadrianus ve Sardes Artemis Tapınağı: Hadrianus Sardes’e Geldi mi, Eğer Geldiyse ...” *Seleucia* 8, 27-47.

Yegül 2019

Yegül, F. K., “The Temple of Artemis”, *Berlin and Kosmin*, 132–38.

Yegül 2020A

Yegül, F. K., The Temple of Artemis at Sardis, Archaeological Exploration of Sardis, Report 7, Harvard University Press, Cambridge, Mass.

Yegül 2020B

Yegül, F. K., "The Temple of Artemis at Sardis: An Exceptional Pseudodipteros," *Thiasos: Rivista di Archaeologia e Architettura Antica. Supplementum IV*: 139-156.

Seleucia | Sayı X | Mayıs 2020

Artemis Tapınağı ve Altın Sardes'in Kraliçeleri
Queenly Gifts to Golden Sardis and the Temple of Artemis
Fikret K. Yegül
9

İzmir Arkeoloji Müzesi'nden Bir Grup Kilya Figürini
A Group of Kilia Figurines from the Archaeological Museum of İzmir

Barış Gür - Ayşe Füzuran Caman
35

Silifke Müzesi Örnekleri Bağlamında Roma Dünyasında
Cam Çubukların İşlevleri Konusunda Görüş ve Öneriler
*Suggestions and Views About The Functions of Glass Rods in
The Light of Two Examples from The Museum of Silifke*
Emel Erten
57

Niğde, Ulukışla'da Lulua (Lülüve) Kalesi
The Lulua (Lülüve) Castle in Ulukışla, Niğde
Lale Yılmaz - Halil Sözlü
75

Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Kandilleri
Terracotta Oil Lamps from Kurul Fortress
Leyla Yorulmaz
97

Elazığ Müzesi'nden Bir Grup Urartu Mühürü
A Group of Urartian Seals from the Elazığ Museum

Pınar Pınarcık - Bilcan Gökce
127

Phokaia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Mezarları ile
Ölü Gömme Gelenekleri
*Burial Customs and Tombs in Hellenistic and Roman Period
Tombs of Phocaea*

Sabri Arıcı
155

Mersin Müzesi'nden Hellenistik Dönem'e Ait Bir
Mezar Steli
*A Grave Stele at the Hellenistic Period from Mersin
Museum*

Ulus Tepebaş - Handegül Canlı
185

Olba'dan Roma Erken İmparatorluk Dönemi Üfleme
Cam Buluntuları

Early Imperial Blown-Glass Finds from Olba
Emel Erten - Emine Akkuş Koçak
201

Pontos Bölgesi Basamaklı Tünellerinin Köken ve
İşlevleri Üzerine Bazı Öneriler
*Some Suggestions on Origins and Functions of the Stepped
Tunnels in Pontos Region*

S. Yücel Şenyurt - Ahmet Emirhan Bulut
227

Bingöl Şerevdirin Yaylası'nın Kaya Üstü Resimleri ve
Kaya Altı Yerleşiminin Değerlendirilmesi
*The Evaluation of On-Rock Pictures and Under-Rock
Settings of Bingöl Şerevdirin Plateau*

Sırrı Tiryaki
251

Anemurium Nekropol Kilisesi Heraclius Definesi
A Heraclius Hoard in Anemurium Necropolis Church
Kasım Oyarçin - Mehmet Tekocak
269

Kurul Kalesi Kazılarında Ele Geçen Kalıp Yapımı
Kabartmalı Kâseler
The Moldmade Relief Bowls found in Kurul Fortress
S. Yücel Şenyurt - Leyla Yorulmaz
297

Miletos'tan (Ionia) Koç Başlı Saplı Bir Patera
*A Terracotta Handled Patera with Ram Head from Miletus
(Ionia)*

Reyhan Şahin
329

Tarsus Müzesi'nden İki Triglif-Metop Frizi
Two Trygiph-Metope Friezes from the Tarsus Museum
Gamze Evgen
355

Olba Manastırı Kazıları Üzerine Değerlendirmeler
*Some Observations on The Excavation in The Monastery
of Olba*

Murat Özyıldırım
375

Kitap Tanıtımı
Book Review

Roman Architecture and Urbanism - From the Origins
to Late Antiquity

Emel Erten
389

Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir
Kemik Objeleri
Halil Özkan
395

ISSN 2148-4120

ISBN 978-605-9636-41-2

9 786059 636414

